

МОДЕЛЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Наявність в Україні значної кількості збиткових підприємств та таких, що відчують нестачу оборотних коштів або мають незадовільну структуру капіталу, обумовлює необхідність створення на вітчизняних підприємствах спеціальних підрозділів, які б регулярно здійснювали ідентифікацію стійкості фінансового стану підприємств. В умовах ринкової економіки обґрунтованість та дієвість оперативних управлінських рішень значною мірою залежить від якості фінансово-аналітичних розрахунків. Зміст та значущість таких розрахунків виходять за межі простих арифметичних дій або розрахунку окремих безсистемно відібраних показників.

За застосування моделей, які б дозволяли здійснювати поглиблену класифікацію стійкості фінансового стану та оцінювати можливості підприємства щодо його розвитку, можна було б своєчасно вжити заходів для покращання фінансового стану. Таким чином, розробка методик комплексної оцінки (ідентифікації стійкості) фінансового стану підприємств є надзвичайно актуальним в сучасних умовах.

Питанням оцінки фінансового стану підприємств присвячено праці вітчизняних і закордонних економістів В. Ковальова [1], О. Павловської, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицької [2], Г. Савицької [3], Р. Сайфуліна [4].

Аналіз економічної літератури та діючих в Україні методик оцінювання фінансового стану підприємств свідчить про наявність певних недоліків при застосуванні запропонованого порядку обчислення показників на практиці. Деякі методики містять в собі інформацію про порядок обчислення показників із застосуванням форм річної звітності, які склалися підприємствами до впровадження національних стандартів; обчислення ряду коефіцієнтів в інших потребує певного уточнення; трактування змін показників в динаміці мають різноманітні тлумачення. Отже, на сьогодні в Україні відсутня єдина методологія оцінки фінансового стану підприємств з використанням форм фінансової звітності, складеними за національними стандартами бухгалтерського обліку.

Метою представленої статті є критичний огляд діючих та презентація розробленої автором моделі комплексної оцінки (ідентифікації стійкості) фінансового стану, яка пройшла апробацію на підприємствах по виробництву будівельних матеріалів.

На основі дослідження та узагальнення різних методичних підходів щодо оцінювання фінансового стану підприємств нами виокремлено три з них, фундаментальних :

1) визначення рівня забезпеченості запасів у складі оборотних активів підприємства джерелами їх формування: в залежності від того, які саме джерела коштів використовуються для формування запасів, робиться висновок про рівень платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;

2) обчислення ряду коефіцієнтів, і на основі дослідження їх в динаміці та порівняння з нормативними значеннями вироблення певних висновків щодо фінансового стану підприємства;

3) застосування одного інтегрованого показника, який складається з декількох найбільш вагомих коефіцієнтів, визначення певних меж його значення для ідентифікації фінансового стану підприємства.

В залежності від рівня забезпеченості запасів підприємства джерелами формування більшість економістів, серед яких В. Ковальов, О. Павловська, Г. Савицька, А. Шеремет, Р. Сайфулін [1, с.118; 2, с.217; 3, ст.619; 4, с.5] та інші визначають чотири типи фінансової стійкості підприємства: абсолютна стійкість фінансового стану, нормальна, нестійкий (передкризовий) фінансовий стан, кризовий фінансовий стан.

Щодо методології визначення ступеню фінансової стійкості згідно першого методичного підходу, то, на нашу думку, найбільш зрозумілою є методика, запропонована В. Ковальовим [2, с.117-118]. Вважаємо, що підхід до ідентифікації типу фінансової стійкості в залежності від джерел покриття запасів не втратив своєї актуальності. Проте, слід застосовувати уточнення, що стосуються, по-перше, порівняння величини запасів з показником чисті оборотні активи (В. Ковальов порівнює величину запасів з показником власні оборотні кошти), по-друге, диференціації нестійкого фінансового стану з точки зору його припустимості або неприпустимості.

Другий підхід до формування загальних висновків щодо фінансового стану досліджуваних підприємств застосовано у Положенні про порядок здійснення аналізу фінансового стану

підприємств, підлеглих приватизації. Застосування цієї методики є проблематичним в ситуації недостатньої інформативності форм звітності, складених відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, оскільки серед показників, необхідних для аналізу, більшість не може бути точно визначена зовнішніми аналітиками. Під сумнів ставимо також можливість використання єдиних нормативних значень показників, оскільки вважаємо, що еталонні значення не можуть бути однаковими для підприємств всіх галузей та на різних етапах розвитку.

Застосування єдиного інтегрованого показника найчастіше застосовується для оцінки вірогідності банкрутства досліджуваного підприємства. В економічній літературі розглядаються моделі: Альтмана, Спрінгейта, Тафлера, Тішоу, Ліса та інші. Нами визначено недоліки цих моделей, наявність яких є причиною неможливості їх застосування у вітчизняній аналітичній практиці. При використанні цих моделей: 1) не враховуються галузеві особливості розвитку підприємств; 2) не отримується відповідь на запитання, які фактори вплинули на визначений рівень фінансової стійкості; 3) відсутня поглиблена класифікація фінансової стійкості досліджуваного суб'єкта господарювання; 4) моделі є статичними і за результатами їх застосування не отримується інформація про можливість розвитку підприємства; 5) неможливо отримати точний в арифметичному плані результат, оскільки, серед показників, необхідних для обчислення, деякі не можуть бути визначені зовнішніми користувачами.

Для комплексної оцінки фінансового стану інтегрований показник повинен складатися з коефіцієнтів, які: 1) достовірно і точно можуть бути визначені в сучасних умовах стандартизації фінансової звітності (також зовнішніми фінансовими аналітиками), 2) повинні охоплювати максимальний спектр різних аспектів діяльності підприємства, 3) мають різні нормативні значення для різних сфер діяльності. При розробці моделі комплексної оцінки фінансової стійкості слід також враховувати динамізм категорії фінансового стану, тобто модель повинна відображати наявність або відсутність можливостей розвитку підприємства. Отже, комплексна оцінка фінансового стану не може здійснюватись за допомогою одного показника, це може бути тільки комплекс показників.

До найвагоміших показників при визначенні певних аспектів фінансового стану підприємств, які займаються виробництвом будівельних матеріалів, і таких, що не мають сумніву щодо обчислення, слід віднести: коефіцієнт оновлення основних засобів (Коовл.ОЗ), коефіцієнт вибуття основних засобів (Квиб.ОЗ), коефіцієнт швидкої ліквідності (Кшв.лікв.), коефіцієнт автономії (Кавт.), коефіцієнт рентабельності основної діяльності(продукції) (Кр.о.д.), коефіцієнт фондівдачі (Кф).

Нами визначено умови, за яких досліджувані підприємства успішно функціонують та мають достатню фінансову стійкість і платоспроможність: коефіцієнт оновлення повинен зростати і бути більшим, ніж коефіцієнт вибуття, а коефіцієнти фондівдачі, швидкої ліквідності, автономії, рентабельності основної діяльності (продукції) повинні мати значення не нижче: коефіцієнт швидкої ліквідності – 0,6, коефіцієнт автономії – 0,5, коефіцієнт рентабельності основної діяльності – 0,1, коефіцієнт фондівдачі – 0,8.

Слід обов'язково брати до уваги, що підприємства, які нами досліджувались, займаються виробництвом будівельних матеріалів (цегли, черепиці з глини, пористих стінових блоків), тому запропоновані нормативні значення для розрахунків пропонується застосовувати для оцінки фінансової стійкості підприємств саме цього виду економічної діяльності, але, вірогідно, не підійдуть для оцінки фінансового стану, наприклад, торгівельних підприємств або для підприємств, які мають інші специфічні напрямки діяльності.

Добуток мінімальних критичних значень цих показників складає 0,024. Це означає, що підприємства, які мають значення інтегрованого Z-показника стійкості фінансового стану $\geq 0,024$, слід відносити до таких, що мають стійкий фінансовий стан.

$$Z = K_{\text{ф}} \times K_{\text{шв.лікв}} \times K_{\text{авт}} \times K_{\text{р.о.д}} \quad (1.1)$$

Якщо виконуються також умови перевищення значення коефіцієнту оновлення над значенням коефіцієнту вибуття та відбувається зростання оновлення основних засобів в динаміці, то за таких умов підприємство слід характеризувати не тільки з точки зору фінансової стійкості і платоспроможності, а і з точки зору наявності потенціалу для подальшого розвитку, тобто якщо виконуються нерівності:

$$\begin{cases} \text{Коовл.ОЗ}_{\text{поточного періоду}} > \text{Квиб.ОЗ}_{\text{поточного періоду}} \\ \text{Коовл.ОЗ}_{\text{поточного періоду}} > \text{Коовл.ОЗ}_{\text{минулого періоду}} \\ Z \geq 0,024. \end{cases}$$

то підприємство слід характеризувати таким, що має стійкий фінансовий стан, достатню платоспроможність, та в якого вистачає шансів для подальшого зростання виробництва та збільшення розміру прибутку.

Якщо при цьому також значення коефіцієнту Бівера, обчисленого за формулою

$$KB_{\text{Бівера}} = \frac{\text{чистий прибуток} + \text{амортизація}}{\text{загальна сума зобов'язань}}$$

становить $> 0,17$, і виконуються нерівності:

$$\begin{cases} \text{Коввл.ОЗпоточного періоду} > \text{Квбл.ОЗпоточного періоду} & (1) \\ \text{Коввл.ОЗпоточного періоду} > \text{Коввл.ОЗминулого періоду} & (2) \\ Z \geq 0,024 & (3) \\ KB_{\text{Бівера}} > 0,17 & (4) \end{cases} \quad (1.2),$$

то підприємство вважається маючим крайній тип абсолютної фінансової стійкості, платоспроможності та розглядається як таке на перспективу.

Слід зазначити, що така абсолютна стійкість фінансового стану поточного періоду, та на перспективу, на практиці зустрічається нечасто, тому вважаємо за необхідне додати декілька умов для оцінки фінансового стану при застосуванні запропонованої моделі.

Для ідентифікації рівня стійкості фінансового стану як нормального достатнім є виконання однієї з нерівностей, (1) або (2), в комплексі з виконанням однієї з нерівностей, (3) або (4); або невиконання будь-якої однієї з чотирьох нерівностей.

Якщо виконуються нерівності (3) та (4) за невиконання нерівностей (1) та (2), то фінансовий стан підприємства за період, що аналізується, вважається стійким, але таке підприємство не має потенціалу для подальшого розвитку. А оскільки фінансовий стан є динамічним поняттям за свою суттю, то за наявності достатньої кількості активів та грошових потоків стійкість фінансового стану такого підприємства в майбутньому ставиться під сумнів, і фінансовий стан такого підприємства слід ідентифікувати, як стійкий з позицій поточного періоду.

Якщо, навпаки, виконуються нерівності (1) та (2), але при цьому значення Z-показника фінансової стійкості та коефіцієнта Бівера не досягають нормативних значень, то фінансовий стан такого підприємства розглядається як незадовільний з позицій поточного періоду, проте керівництво підприємства вживає заходів для оновлення устаткування, вдосконалення технологій, і підприємство має шанси відновити платоспроможність.

Якщо не виконуються будь-які три або всі чотири нерівності, підприємство вважається маючим незадовільний фінансовий стан з позицій поточного періоду та на перспективу.

Таким чином, при застосуванні запропонованої нами моделі фінансовий стан підприємства, враховуючи динамізм та мінливість категорії, може бути ідентифікований за типами: 1) абсолютно фінансово стійким, 2) з нормальним рівнем стійкості, 3) стійким з позицій поточного періоду, 4) незадовільним з позицій поточного періоду, 5) незадовільним з позицій поточного періоду та на перспективу (абсолютно незадовільним).

Для апробації моделі автором зроблено спробу визначити рівень стійкості фінансового стану підприємств асоціації "Київбудматеріали" (табл.1).

При аналізі табл. 1 стає зрозумілим, що перевагою запропонованої формули обчислення Z-показника є те, що при її застосуванні легко визначити, які саме фактори вплинули на його погіршення або покращання.

По ВАТ «ОЗПВ», ВАТ Завод «Цегла Трипілля», КП «Переяслав-Хмельницький цегельний завод» отримані значення перевищують нижню межу показника. ВАТ «Будматеріали», (м.Біла Церква) протягом 1999 та 2000 рр. мало низькі значення складали 0,015-0,019, внаслідок низької питомої ваги власного капіталу в загальній сумі капіталу та низької ліквідності активів. Це свідчить про поганий стан справ на підприємстві. Але протягом 2001 р. завдяки заходам по підвищенню фінансової стійкості (коефіцієнт автономії сягав 0,72) та оновленню виробництва фінансова стійкість підприємства зросла. Станом на 01.01.2002 р. значення Z-показника є 0,139. На ЗАТ «Сквирський цегельний завод» станом на 01.01.2000 р. значення показника було лише 0,013 внаслідок неефективного використання основних фондів (коефіцієнт фондівіддачі становив 0,38 при еталонному значенні 0,8). За результатами 2000 та 2001 рр. за рахунок підвищення ефективності використання основних фондів, підвищення прибутковості та ліквідності значення Z-показника досягло нормативного і становило відповідно 0,083 і 0,144.

Таблиця 1. Значення інтегрованого Z-показника по підприємствах асоціації "Київбудматеріали"

	<i>K_{шк.лікв.}</i>	<i>K_{авт.}</i>	<i>K_{р.ол.}</i>	<i>K_{ф.}</i>	Z-показник	Відповідність нормативному значенню
Нормативне значення	0,6	0,5	0,1	0,8	0,024	
<i>ВАТ «Будматеріали», м. Біла Церква</i>						
01.01.2000	0,17	0,36	0,30	0,83	0,015	-
01.01.2001	0,29	0,28	0,36	0,93	0,027	+
01.01.2002	0,39	0,72	0,40	1,15	0,129	+
01.01.2003	0,07	0,15	0,27	0,41	0,001	-
<i>ВАТ «Обухівський завод пористих виробів» (ОЗПВ)</i>						
01.01.2000	0,82	0,95	0,40	0,68	0,212	+
01.01.2001	2,16	0,96	0,53	0,94	1,033	+
01.01.2002	1,34	0,92	0,45	1,17	0,649	+
01.01.2003	2,41	0,94	0,51	1,31	1,514	+
<i>ВАТ Завод «Цегла Трипілля»</i>						
01.01.2000	0,33	0,80	0,15	0,79	0,031	+
01.01.2001	0,39	0,80	0,20	0,93	0,058	+
01.01.2002	0,60	0,87	0,24	1,09	0,137	+
01.01.2003	0,60	0,86	0,25	1,10	0,142	+
<i>КП «Переяслав-Хмельницький цегельний завод»</i>						
01.01.2000	1,99	0,82	0,18	1,47	0,432	+
01.01.2001	0,92	0,77	0,23	1,81	0,295	+
01.01.2002	1,94	0,85	0,15	2,36	0,584	+
01.01.2003	2,01	0,85	0,14	2,84	0,679	+
<i>ЗАТ «Сквирський цегельний завод»</i>						
01.01.2000	0,69	0,51	0,10	0,38	0,013	-
01.01.2001	0,84	0,48	0,36	0,57	0,083	+
01.01.2002	1,67	0,49	0,22	0,80	0,144	+
01.01.2003	0,84	0,40	0,25	1,19	0,100	+
<i>ВАТ «Стайки-Керамік»</i>						
01.01.2000	0,06	0,86	x	x	x	x
01.01.2001	0,17	0,86	-0,025	0,12	Від'ємне	-
01.01.2002	0,11	0,84	0,17	0,16	0,003	-
01.01.2003	0,02	0,84	0,34	0,14	0,001	-

Z-показник по ВАТ "Стайки-Керамік" має від'ємне значення станом на 01.01.2001 р. і недостатнє (0,003) станом на 01.01.2001 р. Причинами такої фінансової ситуації є: неефективне використання основних фондів, низька ліквідність активів підприємства, недостатність (відсутність) прибутку на цьому підприємстві. Проте слід звернути увагу на позитивну динаміку показника.

Наступним етапом для ідентифікації типу стійкості фінансового стану підприємств асоціації застосуємо запропоновану автором модель (1.2) (табл.2):

Із табл.2 видно, що абсолютну стійкість фінансового стану протягом досліджуваного періоду має підприємство ВАТ "ОЗПВ", нормальний рівень стійкості фінансового стану має ЗАТ "Сквирський цегельний завод".

Стійкий фінансовий стан з позицій поточного періоду мають КП "Переяслав-Хмельницький цегельний завод" та ВАТ Завод "Цегла Трипілля". Для цих підприємств характерним є високий рівень платоспроможності в досліджуваному періоді. Проте керівництву підприємств слід звернути увагу на необхідність більш активної політики щодо оновлення та модернізації устаткування та технологій для збереження та підвищення стійкості фінансового стану у майбутньому. Незадовільним був фінансовий стан на ВАТ "Будматеріали", м. Біла Церква станом на 01.01.2001 р. Проте завдяки проведенню заходів по підвищенню фінансової незалежності підприємства від зовнішніх кредиторів, оновлення виробництва, підвищення ефективності використання основних фондів на початок 2002 р. підприємство має стійкий

фінансовий стан з позицій поточного періоду та на перспективу. За результатами 2002 р. фінансовий стан ВАТ “Будматеріали”, м. Біла Церква розглядається як незадовільний з позицій поточного періоду, проте керівництво вживає заходів з оновлення устаткування, вдосконалення технологій, внаслідок чого підприємство має шанси відновити платоспроможність.

Таблиця 2. Фінансовий стан підприємств асоціації за моделлю (1.2)

Назва підприємства	Період	Виконання нерівності (1)	Виконання нерівності (2)	Виконання нерівності (3)	Виконання нерівності (4)	Характеристика фінансового стану
ВАТ “Обухівський завод пористих виробів» (ОЗІВ)	01.01 2001	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
	01.01 2002	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
	01.01 2003	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
ВАТ Завод “Цегла Трипівля»	01.01 2001	-	-	+	+	стійкий з позицій поточного періоду
	01.01 2002	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
	01.01 2003	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
ВАТ “Будматеріали», м. Біла Церква	01.01 2001	+	-	+	-	нормальний рівень стійкості фінансового стану
	01.01 2002	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
	01.01 2003	+	+	-	-	незадовільний з позицій поточного періоду
КП»Переяслав-Хмельницький цегельний завод»	01.01 2001	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
	01.01 2002	-	-	+	+	стійкий з позицій поточного періоду
	01.01 2003	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
ЗАТ “Сквирський цегельний завод»	01.01 2001	+	+	+	-	нормальний рівень стійкості фінансового стану
	01.01 2002	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
	01.01 2003	+	+	+	+	абсолютна стійкість фінансового стану
ВАТ “Стайки-Керамік»	01.01 2001	-	-	-	-	абсолютно незадовільний
	01.01 2002	-	-	-	+	абсолютно незадовільний
	01.01 2003	-	-	-	+	абсолютно незадовільний

Отже, автором статті запропоновано для оцінки фінансового стану підприємств по виробництву будівельних матеріалів застосування методики, яка визначає ступінь фінансової стійкості в залежності від ступеню виконання нерівностей (1.2).

Вважаємо, що подальші наукові дослідження щодо вдосконалення моделі оцінки фінансового стану підприємств доцільно здійснювати у напрямку вивчення можливості застосування запропонованої моделі для оцінки фінансового стану підприємств інших видів економічної діяльності. На нашу думку, модель може бути використана в загальному вигляді (як базова) для інших галузей промисловості, проте для кожної підгалузі слід визначати специфічні, характерні саме для цього виду економічної діяльності еталонні нормативні значення показників.

Література:

1. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 432 с.
2. Павловська О.В., Припуляк Н.М., Певмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. – метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
3. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд., перераб. и доп. – Минск.: ООО «Новое знание», 2000. – 688 с.
4. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа предприятия. – М.: Инфра-М, 1996 – 176 с.

Зінченко О. А.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА

Серед проблем, від розв'язання яких залежать тенденції динаміки економічного розвитку країни у перехідний період, одне з ключових місць посідають проблеми, пов'язані з підвищенням ефективності інвестиційної діяльності.

Різні дослідження свідчать, що саме активізація інвестиційної діяльності є першопричиною економічного зростання. Це підтверджують багато економічних теорій, розбіжності полягають тільки у тому, які за формою власності інвестиції мають відігравати основну роль у виведенні економіки з кризи.

Так, прихильники класичної економічної теорії говорять, що пріоритетними повинні бути приватні інвестиції із ринковим механізмом розподілу. У свою чергу, прибічники кейнсіанської економічної школи головну роль відводять державним інвестиціям із адміністративно-ринковим механізмом розподілу. Однак усі вони розглядають інвестиції як фундамент економічного зростання.

Вибір інвестиційної діяльності як основного фактору економічного зростання ставить проблему підвищення ефективності використання обмежених інвестиційних ресурсів із метою забезпечення стрімкішого й стійкішого економічного зростання. Для розв'язання цього завдання розглянемо інвестиції в розрізі сучасної системи фінансового управління економічними процесами на підприємствах [1, с.7].

З точки зору сучасних досліджень фінансового менеджменту розмежовують фінансовий механізм за ознакою рівня фінансового управління на директивний і регулювальний.

Так, інформативніший із точки зору сутності функцій і впливу директиви фінансовий механізм (тобто фінансовий механізм, обов'язковим учасником якого є держава) доцільно було б розмежувати залежно від того, на які сфери впливає держава в процесі управління, - на державні фінанси чи на фінанси підприємств, на загальний макроекономічний фінансовий механізм і фінансовий механізм державного регулювання. До складу останнього повинні входити форми й методи, спрямовані на підвищення ефективності взаємозв'язків між державою і виробничою сферою як визначальною ланкою фінансової системи. Незаперечність взаємозв'язку й взаємозалежності між фінансами підприємств і фінансовою системою держави, а також необхідність налагодження ефективніших фінансових відносин між цими двома основними ланками фінансової системи і зумовили, актуальність цього підходу до розстановки акцентів у структурі директивного фінансового механізму. І як самостійну ланку слід, безумовно, виділити фінансовий механізм підприємства. У директивному фінансовому механізмі відрізняють дві окремі ланки:

- загальний макроекономічний фінансовий механізм, складові якого: планування, контроль і регулювання загальнодержавних фінансів, правове й нормативне забезпечення управління державними фінансами, організаційна структура фінансового управління держави;
- фінансовий механізм державного регулювання, складовими якого є нормативне й правове забезпечення фінансової діяльності суб'єктів господарювання, сукупність форм і методів стимулювання й обмеження фінансово-господарської діяльності у державі, фінансове регулювання діяльності підприємств державного сектору економіки.